

Szerkesztette és összeállította: Gál Gyöngyi, Szilágyi Éva, Putovits Tünde és Varga
Bressel Christiane

Iránytű 2

Segédkönyv érettségizőknek

Editura **KEDVENC** Kiadó
Székelyudvarhely, 2014

ISBN 978-606-93543-6-0

mozgalmának lelkes híve harcra és lázadásra buzdítja Kolhaast, de ő inkább egy folyamodványt akar eljuttatni a választófejedelemnek. Ő és barátja, Nagelschmidt mindketten egyféle történelmi igazságot képviselnek: Kolhaas Mihály az igazság töretlen erejébe vetett feltétlen hitet, míg barátja a kételkedő ember észérveit szólatatja meg, az emberi értelem igazságát. Nagelschmidt barátja a lócsiszárnak, a forradalmi szenvedély képviselője. A törvénytől azt tartja, hogy az, mint az igazság „mindig a győzteseké”. Nagelschmidt, Kolhaas egykori szolgálója, most a főhős és családja által állandóan bűjtatott barátja. Radikális gondolkodásmódja, tettei miatt Münzer eszmeiségének örököse. Kolhaas lassan az ő igazához tér meg. Valójában mindketten **tragikus figurák**.

Kettejük vitájában a Kolhaas Mihályé lesz az erkölcsi győzelem, noha a két drámai hős pusztító konfliktusának egyetemes, sőt időszzerű jelentése volt. Sütő arra utalt, hogy a szellem és a szabadság képviselőinek akkor is ki kell tartaniuk igazságaik mellett, ha életük a tét. Ezt az igen szigorú morális követelményt érzékeltetik a dráma igen feszes dialógusai is, amelyek a hitvitázó drámák régi hagyományát elevenítik fel. Sütő András igazságai ugyanis nemcsak a „sajátosság méltóságát”, azaz egy kisebbségi népcsoport jogos törekvéseit és közösségi önérzetét fejezik ki, hanem egyetemes emberi értékeket is, minthogy a politikai méltányosság, a kölcsönös megértés, a kulturális és történelmi értékek megbecsülése olyan ésszerű és humánus normákat jelentenek, amelyeknek e drámai módon megosztott világban általánosan is érvényesülniük kellene.

Luther Márton az, akitől folyamatosan távolodik Kolhaas. A lócsiszár számára sokáig példakép, mert forradalmát véghez tudta vinni az arra alkalmas időben, és meg is tudta szilárdítani vívmányait.

Müller Ferenc: kétszínű, cinikus, karrierista jogtudor. Müller ügyvéd kezdetben Kolhaasékat pártfogolta, Lisbeth, Kolhaas feleségének halála azonban az államhatalom rabszolgájává süllyesztette.

Vencel és Günther báró hatalmukkal, visszaéléseikkel, erkölcstelen tivornyáikkal a korabeli feudalizmus képviselői. Őket szolgálja Eibenmeyer és Zauner.

A drama nyelvezetére jellemző, hogy Sütő a **Károli-Biblia** nyelvére támaszkodik. **A profán beleszövédik a biblikusba.** A biblikus metafora szinte boltívszerűen kapcsol össze helyzeteket, gondolatokat.

Sütő András szavának többnyire **elégikus lejtése** van, mégsem a panasz a jellemző rá, hanem a **biztatás, a reménykeltés, az erőadás**.

Ennek a biztató reménynek a mozgósítása érdekében tartja számon és világítja meg szüntelenül az erdélyi magyarság hagyományait, szellemi múltjának és jelenének igaz értékeit. Arra figyelmeztet, hogy egy erőszakos hatalom kényszerképzetet tönkreteszhetik egész emberi közösségek életét.

Ennek a román diktatúra tombolása idején – példázatos jelentése, időszzerű értelme volt. Sütő érvei mindig meggyőző erővel hangzottak, és nemcsak érvelésének logikája győzte meg olvasóját, hanem előadásának magával sodró érzelmi ereje, nyelvi gazdagsága és tisztasága is.

TARTALOM

LÍRA	4
Janus Pannonius	4
Balassi Bálint	5
Csokonai Vitéz Mihály	7
Vörösmarty Mihály	9
Petőfi Sándor	11
Arany János	18
Vajda János	23
Babits Mihály	25
Kosztolányi Dezső	30
Juhász Gyula	34
Tóth Árpád	39
Szabó Lőrinc	42
József Attila	44
Áprily Lajos	48
Szilágyi Domokos	54
Pilinszky János	69
Kovács András Ferenc	72
EPIKA, DRÁMA	76
Ferenc-legenda	76
Emberkép és világszemlélet a középkori legendában	76
A legenda mint példázatos elbeszélés	76
A tanítás a középkori legendában	76
Mikes Kelemen: Törökországi levelek	80
A levél műfaja az irodalomban	80
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde	84
A drámai költemény jellemzői	84

Az eszmék szerepe a drámai költeményben	84
A 19. századi dráma jellemzői	84
Az élet értelmének a keresése a drámai költeményben	84
Főhős és mellékszereplők viszonya a drámában	84
Nőalakok a romantikus drámában	84
Kompozíciós eljárások a drámai költeményben	84
Drámai hős a romantikus drámában	84
A drámai műnem jellemzői egy olvasott dráma alapján	84
Jelképeség a drámai költeményben	84
Szereplők és szerepkörök a romantikus drámában	84
Külső és belső konfliktus a romantikus drámában	84
Drámai szituáció, jellem és beszédmodor egy tanult drámában	84
Jókai Mór: Egy magyar nábob	89
Metonimikus történetalakítás a romantikus regényben	89
A külön alakja egy epikai alkotásban	89
Hőstípusok a 19. század epikájában	89
A romantika világ-és emberszemlélete egy 19. századi regényben	
Állandóság/változás a regényhős jellemében	89
A jellemábrázolás technikái egy romantikus regényben	89
Líraiság a romantikus regényben	89
Metonimikus nőeszmény a 19. századi regényben	89
Motívumok a romantikus regényben	89
Eszményítés a romantikus regényben	89
Eszmények a romantikus regényben	89
Az ellentét mint szervezőelv a romantikus regényben	89
Menekülés és elvágyódás a romantikus regényben	89
A fő- és mellékszereplők rendszere a romantikus regényben	
Cselekménybonyolítás a romantikus regényben	89
Jókai Mór: Sárga rózsza	95
Metonimikus történetalakítás a romantikus regényben	95
Metonimikus és metaforikus történetalakítás a 19-20. század fordulójának epikájában	95
Hőstípusok a 19. század epikájában	95
A romantika világszemlélete egy 19. századi regényben	95
A jellemábrázolás technikái egy romantikus regényben	95
Líraiság a romantikus regényben	95
A regény műfaji jellemzői	95
Romantikus nőeszmény a 19. századi regényben	95
Motívumok a romantikus regényben	95
Hősteremtés a romantikus regényben	95

Természetélmény és egyéniségfelfogás a romantikus regényben	95
Eszményítés a romantikus regényben	95
Eszmények a romantikus regényben	95
Az ellentét mint szervezőelv a romantikus regényben	95
A fő- és mellékszereplők rendszere a romantikus regényben	
Cselekménybonyolítás a romantikus regényben	95
Arany János: V. László	99
A ballada műfaji sajátosságai	99
A ballada műfaji sajátosságainak hatása a műbéli történetre	99
A történelmi tárgyú műballada műfaji sajátosságai	99
A szereplők jellemzésének technikái a műballadában	99
Műnemek keveredése a balladában	99
Arany János: Ágnes asszony	102
A ballada műfaji sajátosságai	102
A ballada műfaji sajátosságainak hatása a műbéli történetre	102
A szereplők jellemzésének technikái a műballadában	102
Műnemek keveredése a balladában	102
Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása	105
Elbeszélői és szereplői szövegek egy novellában	105
Metonimikus és metaforikus történetalakítás a 19-20. század fordulójának epikájában	105
Hőstípusok a 19. század epikájában	105
A novella műfajának a jellemzői egy tanult mű alapján	105
Líraiság a novellában	105
Romantika és realizmus ötvöződése egy tanult epikus alkotásban	105
Lapaj, a híres dudás	108
A külön alakja egy epikai alkotásban	108
Az a fekete folt	112
Metonimikus és metaforikus történetalakítás a 19-20. század fordulójának epikájában	112
A külön alakja egy epikai alkotásban	112
Hőstípusok a 19. század epikájában	112
A novella műfajának a jellemzői egy tanult mű alapján	112
Líraiság a novellában	112
Romantika és realizmus ötvöződése egy tanult novellában	112
Szent Péter esernyője	117
Metonimikus történetalakítás a romantikus regényben	117
A romantika világ-emberszemlélete egy 19. századi regényben	117
Líraiság a romantikus regényben	117
Romantikus nőeszmény a 19. századi regényben	117
Motívumok a romantikus regényben	117

Hősteremtés a romantikus regényben	117
Romantika és realizmus ötvöződése egy tanult epikus alkotásban	117
A fő- és mellékszereplők rendszere a romantikus regényben	
Cselekménybonyolítás a romantikus regényben	117
STÍLUSOK KEVEREDÉSE AZ EPIKÁBAN	123
Mikszáth Kálmán: A Noszty fiú esete Tóth Marival	123
Narrációs eljárások egy 20. századi regényben	123
Narrációs eljárások a realista regényben	123
A realizmus világ- és emberszemlélete egy 20. századi regényben	123
Romantika és realizmus ötvöződése egy tanult epikus alkotásban	123
Móricz Zsigmond: Hét krajcár	127
Narrációs eljárások a realista novellában	127
A realista novella	127
Móricz Zsigmond: Barbárok	131
Elbeszélői és szereplői szövegek egy novellában	131
Metaforikusság egy 20. századi novellában	131
Elbeszélő és elbeszélés viszonya a 20. századi novellában	131
Metonimikus és metaforikus történetalkítás a realista novellában	131
A jellemábrázolás technikái egy realista novellában	131
Drámaiság egy 20. századi novellában	131
Lélekábrázolás egy realista novellában	131
A klasszikus modern novella	131
A TÖRTÉNELMI REGÉNY	135
Móricz Zsigmond: Tündérbert	135
Történetalkítás a történelmi regényben	135
Hőstípusok a történelmi regényben	135
Narrációs eljárások a történelmi regényben	135
Kosztolányi Dezső: A kulcs	138
Elbeszélői és szereplői szövegek egy tanult novellában	138
Metaforikusság egy 20. századi novellában	138
Metonimikus és metaforikus történetalkítás a realista novellában	138
A novella műfajának a jellemzői egy tanult mű alapján	138
Lélekábrázolás egy realista novellában	138
A klasszikus modern novella	138
Az antik hagyomány megidézése egy epikus alkotásban	138
Edes Anna	141
A modern ember életérzései, élményköre egy klasszikus modern epikai alkotásban	141
A regény egy 20. századi változata	141

Elbeszélő és elbeszélés viszonya a 20. századi epikában	141
A klasszikus modern regény	141
Narrációs eljárások egy 20. századi regényben	141
Metonimikus és metaforikus történetalkítás egy realista regényben	141
Narrációs eljárások a realista regényben	141
A regény műfaji jellemzői	141
Főhős és mellékszereplők viszonya egy 20. századi regényben	141
Lélekábrázolás a klasszikus modern epikában	141
A realizmus világ- és emberszemlélete egy 20. századi regényben	141
A realista regény	141
Lélekábrázolás a regényben	141
A LÍRAI NOVELLA	147
Krúdy Gyula: Utazás éjjel	147
Líraiság a 20. századi epikában	147
A novella egy 20. századi változata	147
Krúdy Gyula: A vörös postakocsi	150
A modern ember életérzései, élményköre egy klasszikus modern epikai alkotásban	150
A regény egy 20. századi változata	150
Az elbeszélő én és az elbeszélte történet viszonya egy 20. századi regényben	150
A klasszikus modern regény	150
Újszerű időszemlélet egy klasszikus modern epikus alkotásban	150
A regény műfaji jellemzői	150
Örkény István: Ballada a költészet hatalmáról	154
A novella egy 20. századi változata	154
Az antik hagyomány megidézése egy epikus alkotásban	154
Tamási Áron: Himnusz egy számmal	158
A novella egy 20. századi változata	158
Tamási Áron: Ábel a rengetegben	161
A regény egy 20. századi változata	161
A klasszikus modern regény	161
Narrációs eljárások egy 20. századi regényben	161
A regény műfaji jellemzői	161
Példázatosság a 20. századi regényben	161
Jelképesség a 20. századi epikus alkotásokban	161
Kuncz Aladár: A fekete kolostor	167
A regény egy 20. századi változata	167
Az elbeszélő én és az elbeszélte történet viszonya egy 20. századi	

regényben	167
A klasszikus modern regény	167
A regény műfaji jellemzői	167
A TÖRTÉNELMI REGÉNY	171
Kós Károly: Varju nemzetség	171
A regény műfaji jellemzői	171
Történetalakítás a történelmi regényben	171
Hőstípusok a történelmi regényben	171
Narrációs eljárások a történelmi regényben	171
A XX.SZÁZADI DRÁMA	175
Székely János: Caligula helytartója	175
Példázatosság a 20. századi drámában	175
A cselekmény, konfliktus, szereplő átértelmeződése a 20. századi drámában	175
Sütő András: Egy lócsiszár virágvasárnapja	177
Tragikus hős egy tanult drámában	177
Főhős és mellékszereplők viszonya a drámában	177
A drámai műnem jellemzői egy olvasott alkotás alapján	177
Példázatosság a 20. századi drámában	177
Drámai szituáció, jellem és beszédmód egy tanult drámában	177

Janus Pannonius

Pannónia dicsérete

Eddig Itália földjén termettek csak a könyvek,
S most Pannónia is ontja a szép dalokat.
Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám,
Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!

Berczeli Anzelm Károly fordítása Janus

Pannonius a latin nyelvű humanista líra legnagyobb alakja. Költészete Itáliában, a reneszánsz és humanizmus központjában indult, ahonnan több mint tíz évi tartózkodás után nagy reményekkel tért haza.

Kezdeti derülése hamar szertefoszlott. Mátyás király udvara ekkor még nem volt fényes reneszánsz udvar, s Janust szellemi hontalanság, társtalanság, korán jötttség érzése nyomasztotta. Mindez hangulati váltást eredményez művészetében.

Lírája továbbra is beilleszkedik a reneszánsz műfaji rendjébe, de az epigrammák és panegyricusok helyét többnyire a fájdalmas, lemondó hangú elégiák váltják fel.

Nem sokkal Magyarországra való hazatérése után keletkezett a **Pannónia dicsérete** című görög típusú klasszikus epigramma, melyben nyoma sincs még a kiábrándulásnak, az elkeseredésnek. A költeményt áthatja a humanista öntudat, büszkeség, öröm, mely abból a bizakodásból fakad, hogy tett valamit hazájáért, szülőföldjéért.

Az epigramma **címe** azt sejteti, hogy Pannóniát, Magyarországot dicsőíti majd a lírai én.

A versszövegből azonban kiderül, hogy inkább önértékelés, szellemi portré a költemény, melyben a humanista poéta öntudata, önérzete kap hangot.

A **műfajválasztásban** a reneszánsz imitáció elve érvényesül.

A vers követi az antikvitas epigrammáinak felépítését, egy előkészítő részből és a rá felelő csattanóból áll. Alkalmazza a klasszikus epigrammák versformáját, a disztichont, mely egy hexameterből és egy pentameterből álló sorfajta.

A költemény **szerkezetileg** idő- és értékszembesítő vers, melynek pólusain az „eddig” és a „most” időhatározók, az Itália és Pannónia földrajzi nevek állanak.

Ezek **szimbolikus** jelentéssel telítődnek. Itália a reneszánsz bölcsőjét, a humanizmus **fellegvárát**, Janus ifjúkori tanulmányainak, költői kibontakozásának színhelyét jelenti. Ezt az értéktelített világot a könyv, a dal, a szellem, a hírnév kulcsfogalmai **határozzák meg**.

A művészet világa szemben áll szülőföldje, Pannónia elmaradottságával, műveletlenségével, mely művészete és költői hírneve által a művelt nemzetek sorába emelkedett.

A **költemény humanista vonásai** a vers értékszerkezetében mutathatók ki.

A lírai én számára a legfőbb értékek a művészet ápolása, megbecsülése, a humanista öntudat és a szülőföld szeretete, mely a csattanóban kap hangot („Sokra becsülnek már, a hazám is büszke lehet rám, / Szellemem egyre dicsőbb, s általa híres e föld!”).

Bár Janus költészetét a magyar irodalom nyitányának tekintjük, valójában csak fordításokból ismerjük műveit.

Korunkban már **csak versei legjavát** olvassuk. Olyan költőink tekintették szép feladatuknak, hogy **formahűen átültessék** verseit a mai magyar nyelvre, mint Áprily Lajos, Weöres Sándor, Vas István, Kálnoky László, Nemes Nagy Ágnes.

Balassi Bálint

Kiben az kesergő Céliáról ír

Mely keserven kiált fülemile, fiát
 hogya elszedi pásztor,
Röpes ide-s-tova, kesereg csattogva
 bánattal szegény akkor,
Oly keservesképpen Célia, s oly szépen
 súrt öccse halálakor.
Mint tavasz harmatja, reggel ha áztatja
 szépen jól nem nyílt rózsát,
Mert gyenge harmattul tisztul s ugyan újul,
 kiterjeszti pirosát,
Célia szinte oly, hogya szeméből foly
 könyve s mossa orcáját.
Mint szép liliomszál, ha félbemetszve áll,
 fejét földhöz bocsátja,
Úgy Célia feje vagyon lefiggesztve,
 mert vagyon nagy bánatja,
Drágalátos könyve hull, mint gyöngy, görögve,
 vagy mint tavasz harmatja.

Balassi életművének egyik fő témája a szerelem, melynek ihlető mûzsái Losonczy Anna, Célia, Fulvia.

A **Célia-versek** Balassi lengyelországi tartózkodása idején keletkeztek, akkor, amikor Dembno várában Wesselényi Ferenc udvarában vendégeskedett.

Ott ismerkedett meg Céliával, akinek valódi kilétét máig sem tisztázta még az irodalomtörténet.

Ehhez a szerelemhez nem kapcsolódott annyi lánghatás, gyötrelmek és reménykedés, mint a Losonczy Anna által ihletett szerelemhez, inkább a csendes, visszhangzó boldogságról szólnak.

A Célia-versek kimunkáltabbak, poétikai szempontból érettebbek, szövegversként jobban megállják helyüket.

Egyik remekbe szabott darabja a Célia-verseknek a **Kiben az kesergő Céliáról ír** című költemény.

A cím keltette előfeltevés szerint a búsuló, bánkodó mûzsa portréjának megrajzolását várjuk el a lírai éntől, a szövegegész azonban megtoldja a bánatában megszépülő Célia bemutatásával.

A **vershelyzet** konkrét, az öccsét sirató kedves alakjában gyönyörködik a lírai én.

A **versbeszéd** személytelen, leíró jellegű. E távolságtartás azonban látszólagos, hiszen a képek, jelzők mögül előbukkan a lírai én csodálata, elragadtatása.

A költemény szimmetrikus szerkezetű, melyben a reneszánsz törvényszerűségei érvényesülnek. Az első és harmadik versszak egy-egy részletesen kibontott hasonlat, mely főként Célia keserő fájdalomát érzékelteti, a középső, második versszak viszont a lírai én áhítatát fejezi ki a fájdalomában még vonzóbbá váló asszony szépsége iránt.

A vers uralkodó **költői képe** a hasonlat, melyek jellegzetessége, hogy a hasonlítottához rendelt hasonló elemek, tulajdonságok a természetből vett képek.

Az első versszakban az öccsét sirató Céliát a fiát elvesztő fülemiléhez hasonlítja, aki bánatában csattogva ide-oda röpdes.

A második, harmadik versszakban a reneszánsz kedvelt virágmotívumai, a rózsabimbó és a liliomszál jelennek meg mint hasonlító elemek, melyek a kedves alakjának kecsességét, törékenységét emelik ki. A leszegett fejű, bánatos kedves alakját a félbemetszett liliomszálhoz hasonlítja.

A tavasz, a reggel, a harmat természeti elemek a kedves fiatalságát, üdeségét sugallják. A verset záró kép a „tavasz harmatja” visszautal a második strófára, és így a költemény végső kicsengésében nem a szeretett nő kecségbeesésére, hanem inkább a sírásban felfrissülő kedves megújuló szépségére esik a hangsúly.

Költészetének művészete nemcsak a képek szintjén mutatkozik meg, hanem az általa megteremtett **Balassi-strófa** egyik változatának alkalmazásában is.

A versszakok 6 sorból állnak, páratlan sorainak szótagszáma 12, ritmusképletük 4/2//4/2, a páros sorok 7 szótagszámúak, melyeknek ritmusképlete 4/3.

A költemény **zeneiségét** a belső rímek („liliomszál – áll”, könyve – görögve”), a sorvégi rímek („rózsát – pirosát”, „bocsátja – bánatja”), az alliterációk („félbemetszve...fejét földhöz”) biztosítják. A festőiséget szolgálja a könny és a guruló gyöngy képzetének az összekapcsolása („Drágalátos könyve hull, mint gyöngy, görögve”). A hasonlatban a „g” és „ö” hangok ismétlése fokozza a sorok zeneiségét, hangulatiságát.

Csokonai Vitéz Mihály

A boldogság

Most jázminos lugasban,
E nyári hűvös estvén,
Lillámmal ülök együtt:
Lillám velem danolgat

És csókolódva tréfál,
Míg barna szép hajával
Zefir susogva játszik.

Ott egy üveg borocskát
A zöld gyepágyra tettem
És gyenge rózsaszállal
Száját be is csináltam,
Amott Anakreonnak
Kellő danái vannak
Kaskámba friss eperrel.

Egy öszveséggel ily sok
Gyönyörűt, becses ki látott? S ki
boldogabb Vitéznéi?

Csokonai Vitéz Mihály sokrétű és mégis egységes költői világot teremtett, amelyben jól megfér egymás mellett a játékosság és bölcselkedés, a rokokó könnyedség, a klasszicista fegyelmezettség és a szentimentalista érzelmesség.

Az örök lírai témák, a költői szerepvállalás, közeletiség, haza és szerelem egyéni utánozhatatlan stílusban jelentkeznek lírájában. E sokszínűség gyakran egy-egy alkotásán belül is jelen van, ezért is szokás őt stíluszintézist teremtő költőnek nevezni.

Életre szóló nagy szerelme, műzsája Lilla (Vajda Julianna) egész sor vers megírására ihlette Csokonait, melyből szinte lírai önéletrajz bontakozik ki. E szerelem teljes története, az udvarlás gesztusa, az egymásra találás boldogsága és az elválás tragikuma egyaránt végig kísérhető a Lilla versekben.

Korai szerelmes verse a **Boldogság**.

Műfaját tekintve dal, mely ahogyan azt a költemény egyik sora is jelzi, Anakreon modorában íródott. Több mint húsz anakreoni dalt írt, melyek jól simulnak a rokokó életérzés vidám, játékos, könnyed hangulatához.

Kötete elé írt tanulmányában maga jellemzi mintaadó poétájának költői világát: „nincs abban semmi fajtalanság, részegítő és lázadó indulat..., hanem csak nyájas enyélges, rendkívül való vidámság..., könnyű és szabad epikureizmus”

Ezek az életérzések kapnak hangot a Boldogság című költeményében is.

A **cím** tömören összefoglalja a költemény életérzését, témáját, ugyanakkor egy filozófiai fogalom is. Ezt a fogalmat járja körül a szövegegész kifejtve, hogy mit is jelent a lírai én számára a boldogság.

A költemény szerkezetileg két részből áll. Az első rész, az első tizennégy sor leírás, azaz pictura, az utolsó három sor pedig bölcselkedés, szentencia.

A leíró rész is tovább tagolható, melyet a „most” és az „itt” határozószók két szimmetrikus hét-hét sorból álló egységre osztanak.

Az első egységben a boldogság pillanatát, az időt ragadja meg.

A **vershelyzet**, az alapszituáció szemléletes képekben festi meg a vidám együttlét természeti keretét, a jázminos lugast, a hűvös nyári estét, ahol a lírai én és kedvese enyeleg.

A leírás második része a boldogság táját, környezetét részletezi. Az érzelmi és szellemi élvezetek kellékeit sorakoztatja föl, a borocskát, a rózsaszálat a kiürült palack vázájában, a friss epret és a „kellő danákat”, azaz a szép költeményeket.

A **rokokó stílusjegyek** az idillikus környezet rajzában, a részletező képekben, a parányi természeti elemekben, nyelvileg akicsínyító képzőkben érhető tetten.

A pásztoróra színhelye a stilizált természet, a lugas.

A költemény **hangulatára** a könnyedség, kecsesség, játékoság jellemző.

A leírás érzéletes képei mind az öt érzékszervre harnak: a virago látványa, a jázmin illata, a nyári est hűvössége, a szellő susogása, és a friss eper zamatának íze sorakozik föl mintegy fokozva az egymásra találás örömet.

A részletező leírást szentencia, bölcselkedés zárja, mely költői képekben kap hangot.

A **verszárlat** megválaszolatlan költői kérdései („Gyönyörűt, becsest ki látott? / S ki boldogabb Vitéznél?”) nyitottá teszik a költeményt, és időtlenné tágítják a pillanatot.

A **versbeszéd** személyes, vallomásos én-beszéd, mely csupán az utolsó sorok kérdéseiben válik személytelessé, önmegszólítóvá.

Vörösmarty Mihály

Késő vágy

Túl ifjúságomon,
Túl égő vágyimon,
Melyeknek mostohán
Keserv nyílt nyomdokán;
Túl a reményeken,
Melyekre hidegen
Éjszínű szemfedőt
Csalódás ujjá szőtt;
Túl a szív életén
Nyugottan éldelém,
Mit sors s az ész adott,
Az őszi szép napot.
De hogy megláttalak,
Szép napvilágomat,
Kivántam újlag
Már eltűnt koromat;
Kivántam mind, amit
Ábrándos álma hitt:
Az édes bánatot,
Mely annyi kéjt adott,
A kínba fűlt gyönyört,
Mely annyiszor gyötört.

Hiába, hasztalan!
Ifjúság és remény
Örökre veszte van
Az évek tengerén:
Remélni oly nehéz
A kornak alkonyán,
S szeretni tilt az ész
Letűnt remény után.

Vörösmarty életművének nagy kérdései egyrészt romantikus világképéből, másrészt egyéni léttapasztalataiból fakadnak.

A nemzet és emberiség sorsa, jövője, az emberi élet célszerűsége és az egyéni boldogság lehetőségei foglalkoztatták.

Olyan filozófiai mélységű kategóriák ezek, amelyek a ma embere számára is megkerülhetetlenek, örökérvényűek.

Pályájának különböző korszakaiban más-más hangsúlyt kaptak ezek a kérdések.

Első alkotó korszakában a „Mi az, mi embert boldoggá tehetne?” – kérdését a személyes lét felől közelítette meg, és a boldogság forrását a szerelemben jelölte meg.

A reformkor küzdelmes éveiben, a „férfimunka” esztendeiben a nemzet és emberiség felemelkedésért folytatott küzdelemben jelölte meg az emberi élet célját (Gondolatok a könyvtárban).

A harmincas évek végén, a negyvenes években a közéleti és magánéleti szféra összefonódik költészetében.

A Szózat, és A Guttenberg-albumba című nagy közéleti versei szomszédságában születik meg a **Késő vágy** című elégikus dala, mely a magánéleti boldogság lehetőségeit feszegeti.

A költemény alapgondolata a vágy és valóság léthelyzetének szembeállítás.

Az ellentét a költemény szervező elve.

A vers **alapszituációja**, a **vershelyzet** egy olyan kitüntetett pillanat, amikor az öregező és a szerelem lehetőségéről lemondó lírai én újra megpillantja a kedvest („De hogy megláttalak”).

Ez a pillanat számvetésre készteti, így válik **idő- és értékszembesítővé** a vers.

Az első tizenkét sor, mely egyetlen romantikus körmondat, az első szerkezeti egységet alkotja, mely a múlthoz kapcsolódó vágyott világot a jelen perspektívájából szemlélve visszahozhatatlannak, végérvényesen lezártnak tünteti fel.

E szerkezeti egységen belül is a romantikus ellentétozás érvényesül.

Az ifjúság „égő” vágyaival, reményeivel szemben áll a csalódásokból fakadó keserűség. Mindezt már lezártnak tekinti a lírai én.

Annak ellenére, hogy érzelmileg kiüresedett létállapotot ír le, a lírai én rezignált belenyugvással veszi tudomásul a jelent, az öregedést, amit az ősz évszak toposzához kapcsol („Nyugottan élelém, / Mit sors s az ész adott, / Az ősz szép napot”).

A tizenharmadik sorban a „de” ellentétes kötőszó új szerkezeti egységet vezet be, mely ellentétben áll az első résszel. A szeretett lény megpillantása felébreszti a lírai énben a vágyat, hogy újra élje az ifjúságának keserűdes élményvilágát („Kivántam újlag / Már eltűnt koromat”).

Az értékszembesítést kifejező poétikai alakzat, az ellentét ebben a szerkezeti egységben az „édes bánat” oxymoronba csúcsosodik. Az ellentétek kiélezése által a feszültség a végletekig fokozódik („Kivántam mind, amit / Ábrándos álma hitt: / Az édes bánatot, / Mely annyi kéjt adott,

A kínba fűlt gyönyört, / Mely annyszor gyötört”).

Az utolsó szerkezeti egység grafikusán is elkülönül az eddigi szövegtesttől.

Hangnemműltás történik itt, a végtelenen felfokozott szenvedély helyét az önmagával való higgadt szembenézés hangja váltja föl. A jövő kilátástalannak, reménytelennek tűnik, az ifjúság visszahozhatatlannak.

A romantikus lélek aláveti magát az ész törvényeinek („Remélni oly nehéz / A kornak alkonyán, / S szeretni tilt az ész / Letűnt remény után”).

A beszélő jelenbeli éneje múltbeli önmagát már távolinak, tőle elidegenedettnek tartja.

A személyiség megosztottsága a **versbeszéd** szintjén is nyomon követhető. A szöveg első tömbjében (1-22 sor) a lírai én egyes szám első személyben nyilatkozik meg, a versbeszéd vallomásos én-beszéd, mely érzelmileg felfokozott, szenvedélyes.

A második szövegtömbben (utolsó nyolc sor) a közlés személytelen, távolságtartó. A beszédmód retorizált, szentenciaszerű.

A szentimentalizmus képvilágát (éjszínű szemfedő) és piktúra- szentencia tagolását követő vers jellegzetesen romantikus alkotás.

A romantikus stílusjegyek közül legszembetűnőbb az ellentét.

Ellentét feszül a vers valamennyi szintjén: a dalforma és az elégikus üzenet között, a kompozíciós elvben, a hagyományos strófabecsztástól eltérő tagolásban; a túlzást kifejező metonímiákban (vágyimon, reményeket), az oxymoronban („édes bánat”); a rímhívó és rímfelelő szópárokban („gyönyört – gyötört”).

A költemény **képgazdagságát** a metaforák („szép napvilágom”), a megszemélyesítések („Éjszínű szemfedőt / Csalódás ujjá szőtt”), a metonímiák („Túl a szív életén”), jelzős szerkezetek („égő vágyimon”, „éjszínű szemfedő”, „ábrándos álma”, „letűnt remény”) hozzák létre, melyek a romantika kelléktárából valók.

Az anafórikus ismétlések, a soráthajlások, a sorvégi páros és keresztrímelek a költemény felfokozott **zenciségét** biztosítják.

Petőfi Sándor

A farkasok dala

Süvölt a zivatar
A felhős ég alatt,
A tél iker fia,
Eső és hó szakad.